

Rajko VUJIĆIĆ

LOVRO DOBRIČEVIĆ KAO MINIJATURISTA I ILUSTRATOR

U srednjem vijeku se nekoliko likovnih stvaralaca sa područja Crne Gore uspješno uključilo u evropske umjetničke tokove i postalo njihov integrativni faktor. Među njima posebno mjesto pripada slikaru Lovru Dobričeviću Kotora-ninu. Njegovo obimno djelo, koje je izazvalo osobitu pažnju istraživača gotičko-renesansnog slikarstva 15. vijeka, ostalo je dugo vremena enigmatično ili se, pak, pripisivalo nekim poznatim venecijanskim slikarima tog doba. Tek nakon otkrivanja brojnih dokumenata u arhivima Dubrovnika i Kotora skinuta je tajna sa tog našeg domaćeg slikara, koji se u arhivalijama, najčešće ugovorima, redovno pominje kao *magister Laurentius pictor de Catharo*.¹ Kombinovanjem arhivskih spisa sa sačuvanim djelima došlo se do Lovrovog prepoznatljivog slikarkog rukopisa, nakon čega su mu se pripisalo više slikarskih ostvarenja – fresaka, poliptiha, ikona i ilustracija tj. minijatura. Pa i više od toga. On se smatra za osnivača poznate dubrovačke slikarske škole koja je djelovala tokom druge polovine 15. i prve polovine 16. vijeka,² a koju brojni istraživači nazivaju i kotorsko-dubrovačka slikarska škola, jer je istovremeno djelovala u oba ta grada.

¹ Na arhivska vrela u dubrovačkom arhivu u kojima se pominje Lovro prvi je publikovao K. Kovač, *Nikolaus Ragusinus und seine Zeit*, Archivistische Beiträge zur Geschichte der Malerei in Ragusa im XV. und der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts, Jahrbuch des kunsthistorischen Instituts der k. k. Zentralkommission für Denkmalfpflege, Wien 1917. Arhivske podatke i desetine ugovora sa poručiocima njegovih slika, najčešće poliptiha za crkve na području Dubrovačke republike, ali i Bosne i drugih krajeva, pronašao je i publikovao Jorjo Tadić u: *Grada o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII-XVI v.*, I, Beograd 1952.

² V. Đurić, *Dubrovačka slikarska škola*, Beograd 1963. Đurić je identifikovao nekoliko poznatih djela i sa sigurnošću ih pripisao Dobričeviću. Time je utro put da brojni domaći i strani istraživači prepoznaju ruku našeg majstora na više djela koja su do tada bila pripisivana drugim slikarima, najčešće poznatim mletačkim majstorima braći Vivarini, kod kojih je Lovro učio slikarski zanat, dok se za neka njegova slabija ostvarenja, nastala u njegovoj mladosti, mislilo da ih je radio majstor Pantaleone, koji bi mogao biti jedan od Lovrovih učenika, ali koji je – za razliku od Lovra – potpisao neka svoja djela. O tom slikaru up. R.

Lovro se rodio 1419. godine na Prčanju. Kada je imao 12 godina, njegov otac, Marin, ga je dao da služi kotorskom providuru Venecijancu Nikoli Pizanu (Nicolo Pisano), s oročenjem na osam godina, o čemu je – uz druge uslove – sačinjen ugovor, nedavno pronađen u kitorskom arhivu.³ Tako se Lovro, nakon izvjesnog vremena, nakon što je njegov poslodavac završio svoju misiju u Kotoru, našao u gradu na lagunama, gdje je započeo svoje slikarsko naukovanje u poznatoj radionici braće Vivarini na ostrvu Murano. Izgleda da je dosta brzo stekao ugled u mletačkim slikarskim krugovima, jer se već 1444. godine pominje u jednoj ispravi zajedno sa slikakor Mikele Đambonom, tada jednim od najpoznatijih mletačkih slikara.

Po povratku u Kotor Lovro osniva slikarsku radionicu u svojoj kući u ulici Sv. Martina. Tu podučava učenike i saraduje sa lokalnim slikarima, među kojima se najčešće pominju Đurađ i Pavao Bazilj. Posebno je bio blizak sa dubrovačkim slikarom Matkom Junčićem koji u to doba duže vremena boravio i djelovao u Kotoru. Sa njime Lovro saraduje, najprije u Kotoru, a kasnije sve češće zajednički izvode slikarske porudžbone u Dubrovniku. Očito je Lovrov talenat primijećen u gradu pod Srđem. Međutim, on je još uvijek vezan za svoj rodni kraj gdje izvodni brojne porudžbe od kojih se samo manji dio sačuvan do danas.⁴ Bio je vrlo cijenjen u Kotoru o čemu govore dokumenti po kojima je bio oslobođen noćne straže na kotorskim bedemima, što je u doba približavajuće turske opasnosti bila izuzetna privilegija. Pored toga dobio je besplatno grobno mjesto u kotorskoj katedrali, što je za laike bio sasvim izuzetan i rijedak primjer.⁵

Uprkos popularnosti koje je Lovro neosporno uživao u svom rodnom kraju, dobijao je sve manje porudžba u Kotoru, jer se u to vrijeme u tom gradu najviše sredstava ulagalo u ojačavanje odbrambenih bedema i drugih utvrđenja zbog približavajuće opasnosti od turskih napada. To je, svakako, uticalo na odluku našeg slikara da se oko 1459. konačno preseli u Dubrovnik, mada veze sa Kotorom nije prekidao, a svoju kuću u njemu prodao je, opterećen nekim dugovima, tek 1475, tj. tri godine prije smrti.⁶

Pallucchini, *Maestro Pantaleone*, Arte Veneta, 1959/60, p. 165-171. i K. Prijatelj, *Porodjenje Kristovo Majstora Pantaleona na Šipanu*, Mogućnosti br. 6, Split 1959.

³ Taj ugovor smo nedavno pronašli u Istorijskom arhivu Kotora, te ga zbog njegovog zanimljivog sadržaja objavljujemo kao prilog ovoj radnji.

⁴ O djelatnosti Lovra Dobričevića u Boki up: R. Vujičić, *Djelatnost Lovre Dobričevića u Boki Koterskoj, Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Znanstveni skup uz izložbu „Zlatno doba Dubrovnika”, Zagreb 1991.

⁵ Arhivske dokumente o navedenim detaljima objavio je J. Tadić, *o. c.*, na više mjesta

⁶ J. Tadić, *Grada*, 567.

U Dubrovniku je Lovro, kao već sazreo i cijenjen majstor, osnovao uglednu slikarsku radionicu u kojoj primao „djetiče” na nauk, saradivao sa već afirmisanim slikarima, pored već pomenutog Matka Junčića, sa Vukcem Rajanovićem i još nekim manje poznatim slikarima. Od učenika, zvanih „djetića”, koji su u njegovoj radionici izučili slikarski zanat svakako je najpoznatiji Božidar Vlatković, otac Nikole Božidarevića, najpoznatijeg renesansnog slikara kod južnih Slovena, te Stjepan Zornelić i još nekoliko imena zaslužnih za likovnu prepoznatljivost po kome se taj izraziti uspon dubrovačkog slikarstva, dobrim dijelom zahvaljujući Lovru Dobričeviću, s pravom naziva posebnom slikarskom školom. U uglednoj Lovrovoj slikarkoj radionici koja se nalazila na dubrovačkoj „placi” izučili su zanat i njegova dva sina – Marin i Vicko. Dok je od Vicka sačuvano jedno zapaženo renesansno djelo – poliptih u franjevačkoj crkvi u Cavtatu,⁷ za Marina se vjeruje da je učestvovao u izradu iluminacija u knjigama nastalih u štampariji Crnojevića, prije svega ilustracija u Oktoihu petoglasniku.⁸

Poput poznatih renesansnih umjetnika bio je Dobričević veoma raznovrstan u svojim aktivnostima i interesovanjima. Iz sačuvanih ugovora sa poručiocima vidi se da je pored slikanja posebnih ikona i poliptiha, sam izvodio duborezne okvire, vršio njihovu pozlatu, a izradio je i poneku slobodnu skulpturu u drvetu. Međutim, jedna od manje rasvijetljenih aktivnosti je njegova iluminatorska djelatnost, tj. minijature i ilustracije koje je vrlo uspješno izvodio. Prvo saznanje o tome objavila je Jovanka Maksimović, koja je u venecijanskoj biblioteci Macijani analizirala ilustracije u već odranije poznatom traktatu o moralnim vrlinama i legendi o životu i čudima koje je učinio zaštitnik Kotora sv. Tripun.⁹ Taj rukopisni kodeks sa nazivom *Miracoli di San Trifon* i podnaslovom *Lezende de Misser San Trifon, martire e protector della cittade de Cataro* (Marciana Nr. 7577) pisan je, kako stoji u uvodnom dijelu, 8. marta 1466. godine. Pored legende o životu i čudima kotorskog zaštitnika sv. Tripuna on sadrži još i traktat o moralnim vrlinama. Minijature su rađene preko čitave strane, a većina od njih predstavljaju ilustracije događanja opisanih u tekstu. Imponuje vještina kojom je slikar na malim prostorima uspio da dočara vrlo opširne teme sa mnoštvom intimističkih detalja. Akteri su obučeni u renesansne kostime, ži-

⁷ Dobre fotografije tog poliptiha donosi K. Prijatelj, *Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća*, Zagreb 1983, sl. 57-61.

⁸ O tome up. R. Vujičić, *Neka zapažanja o ilustracijama Oktoiha petoglasnika Crnojevića štamparije*, Crnojevića štamparija i staro štamparstvo, Podgorica 1994, str. 94.

⁹ Pravo ime ovog svetitelja je Trifon – lat. *Tryphon*, ali se on u lokalnoj varijanti naziva Trpun, dok se u nekim oblastima Balkana i Rusije, gdje se štuje kao zaštitnik poljoprivrede, vinogradarstva i iscjelitelj od psihičkih bolesti naziva Trifon ili Trivon. U Crnoj Gori je poznat i kao Tripo

vahnih pokreta i gestova, u scenama kakvi su se mogli vidjeti na ceremonijama koji su se održavali na trgovima srednjovjekovnih gradova. Vrlo uvjerljivi su pojedini portreti koji kao da su sišli sa nekog od Dobričevićevih poliptiha, prije svega onog iz dubrovačke crkve na Dančama. Zanimljivo su riješene i tri alegorijske figure – milosrđe, oholost i gnjev.¹⁰

Jedna od najljepših Dobričevićevih minijatura nalazi se u matrikuli bratovštine mornara Kotora pisanoj na pergamentu 1463. godine, koja se čuva u Biskupskom arhivu u Kotoru. Minijatura je smještena u inicijal „A” na početku poznate formule *Adist nobis gratia spiritus sancti*. Minijaturista je vješto iskoristio oblik slova, koji podsjeća na gotičku nišu, i u njemu impostirao zaštitnika mornara u tri četvrtine figure sa prepoznatljivim ikonografskim detaljima. Biskupski ornat je izveden u svim detaljima – svijetla dalmatika, crvena kazula i bijeli palij sa tamnim krstićima. Vrlo pažljivo su izvedeni svi detalji pastorala s naglašenim nodusom i blago savijenom volutom s okruglim rubnim ukrasima. S posebnom minucioznošću je naslikana glava svetitelja sa vrlo prepoznatljivim likom kakav se susreće na nekoliko Dobričević poliptiha. Iako je minijatura malog formata (34 x 40 mm) ona predstavlja djelo visoke likovne vrijednosti s dominantno renesansnim karakteristikama. Neki gotički recidivi vidljivi su, prije svega, na pratećem vegetabilnom ukrasu čije lišće je nešto naglašenije izuvijano, kako je to bio običaj u tom stilskom razdoblju.¹¹

Dobričeviću se pripisuje minijatura u matrikuli dubrovačke bratovštine antunina. Na njoj je prikazan Hristos na prijestolu između sv. Petra i sv. Antuna Opata. Opšti izgled likova, kao i tretiranje draperija sa nemirnim naborima, ukazuje na gotički način razmišljanja slikara. To je i razumljivo ako se uzme u obzir da je taj rukopisni kodeks, pisan na pergamentu, kako se smatra, nastao u Dubrovniku oko 1445. godine. Tada je Lovro bio mlad slikar još sasvim u duhu gotičkih tradicija. Ukoliko je ovu minijaturu zaista slikao Dobričević,¹² bilo bi to njegov najraniji poznati rad.

U ravenskoj biblioteci *Classense* nalazi se jedan grafički otisak s prikazom sv. Tripuna. Na njoj je svetitelj prikazan u čitavoj figuri, kako u lijevoj ruci drži model grada Kotora, a u desnoj palminu granu kao simbol svog mučeništva. Na

¹⁰ Jedna kopija istog rukopisa nalazi se u Biskupskom arhivu u Kotoru. U njoj su imitirane i minijature koje nemaju umjetničke vrijednosti, a po svojoj prilici ih je radio sam prepisivač.

¹¹ R. Vujičić, *Jedna minijatura Lovra Dobričevića u Kotoru*, u: Studije iz crnogorske istorije umjetnosti, Cetinje 1999, str. 49-56; Na minijaturu se osvrnula i I. Prijatelj Pavičić, *Prilog poznavanju minijaturistike Lovre Dobričevića*, Peristil XL, Zagreb 1997, str. 64.

¹² Minijaturu je pripisao Dobričeviću A. Badurina, *Ilustrovani rukopisi* u: Zlatno doba Dubrovnika, Zagreb 1987, str. 226. i 365. Prethodno je V. Đurić (*Dubrovačka slikarska škola*, str. 75.) pripisao nepoznatom majstoru. Nalazi se u Historijskom arhivu u Dubrovniku.

sebi ima kratku haljinu s renesansnim naborima preko koje je ležerno prebačen plašt. Takav ikonografski tip afirmisao je Dobričević na svojim poliptisima i freskama. Identična postavka sv. Tripuna susreće se na fresci u kotorskoj crkvi sv. Mihaila, kao i u prikazima mladih svetitelja, posebno sv. Julijana na poliptihu na Dančama. Da nema svetačkih atributa i oreola moglo bi se pomisliti da se radi o nekom mladom kotorskom ili dubrovačkom plemiću. Nije jasno kako je ovaj drvorezni otisak dospio u Ravenu niti, pak, da li je nastao samostalno ili u okviru neke veće cjeline.¹³

Poput Dobričevićevih slika rasutih od Kotora i Dubrovnika do Venecije, Praga i drugdje, sličnu sudbinu imaju i njegove minijature. Tako se nedavno saznalo da se u francuskom gradiću Roanu (*Roanne*) nalazi jedna minijatura nastala u Kotoru 1457. godine. Ona je utisnuta na početku predgovora jedne zemljišne knjige (katastra) koju je te godine dao da se ispiše na pergamentu Đovani Balbi, tadašnji mletački providur u Kotoru. Minijatura zauzima širinu čitave stranice. U ovičenom pravougaoniku prikazan je zaštitnik Kotora – sv. Tripun, zatitnik Venecije – krilati lav, te grb porodice Balbi. Sudeći po izgledu sv. Tripuna, koji je skoro identičan sa onim u biblioteci *Classense*, a o kome je prethodno bilo riječi. Nema sumnje da je obje minijature radio isti majstor, tj. Lovro Dobričević.¹⁴

Konačno, Dobričeviću su se u posljednje vrijeme pripisale minijature u jednom molitveniku pisanom u Dubrovniku sredinom 15. vijeka.¹⁵ Ta knjiga je zanimljiva, kako po tekstualnoj sadžini, tako i po svojoj opremi. Pisana je slovenskim jezikom i iluminirana inicijalima unutar kojih su naslikani razni svetitelji, instrumenti kojima je mučen Hristos, te motivi sa eshatološkom simbolikom. Inicijali u Dubrovačkom molitveniku pokazuju bliskost sa kotorskom minijaturom sv. Nikole, mada postoje i neke tehničke i ikonografske razlike. Tako, na primjer, dok je inicijal u matrikuli kotorskih mornara sasvim slobodno koncipiran inicijali u dubrovačkom molitveniku su postavljeni u kvadrat s flo-

¹³ Ova vrlo zanimljiva grafika nam nije bila dostupna za bliže proučavanje. Nju je objavio S. Tomai, *San Trifone Martire-Vita, Miracoli e Devozione*, Pusano 2000, odakle je preuzeo R. Vujičić, *Sveti Tripun – osvrt na kult, ikonografiju i neke narodne običaje*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, L, Kotor 2002, sl. 2.

¹⁴ Minijatura, odnosno zemnjišna knjiga u kojoj se nalazi, čuva se u Municipijalnoj biblioteci Roana (*Fonds Boullier*, ms no. 5, fol. 1.). Objavio je R. C. Mueller, *Aspects of Venetian Sovereignty in Medieval and Renaissance Dalmatia*, Villa Spelman Colloquia, volume 5, Bologne 1996, fig. 1. Lovru Dobričeviću je pripisala I. Prijatelj Pavičić, *Prilog poznavanju minijaturistike Lovre Dobričevića*, Peristil god. XV, Zagreb 1997, str. 63-65, sl. 1.

¹⁵ Naziv knjige je *Ofičice b. d. Marije (Officium parvum B. V. M.)*. Nalazi se u arhivu HAZU, Croatice, sign. VII.-17. Objavila je Dragica Malić u *Filologija*, knj. 27. za 1996. god.

ralnim ukrasima na marginama. Na taj način inicijal sa minijaturom dolazi do većeg izražaja, ali i do osjećaja izvjesne tjeskobe i čistih ponavljanja istih ili sličnih motiva. Međutim, ono što je zajedničko u obje iluminacije jeste velika sličnost u predstavljanju svetitelja. Oni su svi dati u tri četvrtine figure, kao što je to slučaj sa kotorskim primjerkom. Pri tome su vrlo slična i likovnim rješenjima pojedinih detalja, poput fizionomskih crta i skale korišćene boja. To su, zapravo, elementi koji pomažu u traganju i pronalaženju njihovog autora. Međutim, preciznije atribuiranje pojedinih iluminacija otežava često prenošenje starijih predložaka, prototipova i uzora, posebno onih dekorativnog karaktera. Međutim, ovdje navedeni primjeri u brojnim elementima ukazuju na Lovra Dobričevića i njegov karakteristični i prepoznatljiv rukopis.

Logično je pretpostaviti da pored ovdje navedenih minijatura i ilustracija ima još poneko još neotkriveno Lovrovo djelo rađeno u toj tehnici. Dalja istraživanja bi mogla dovesti do novih otkrića vezanih ne samo za Lovra već i za njegov krug, učenike i sinove koji su se školovali u njegovoj radionici. Posebno interesantno pitanje je moguća veza između Lovrovih grafičkih ukrasa u rukopisnim kodeksima i naših prvih štampanih knjiga nastalih u štampariji Crnojevića. Naime, već poodavno je iznijeta pretpostavka da je u grfičkoj opremi tih naših inkunabula uzeo učešća Lovrov sin Marin.¹⁶ Ta zanimljiva hipoteza u naci još nije dobila sigurniju argumentaciju, ali nije ni odbačena.

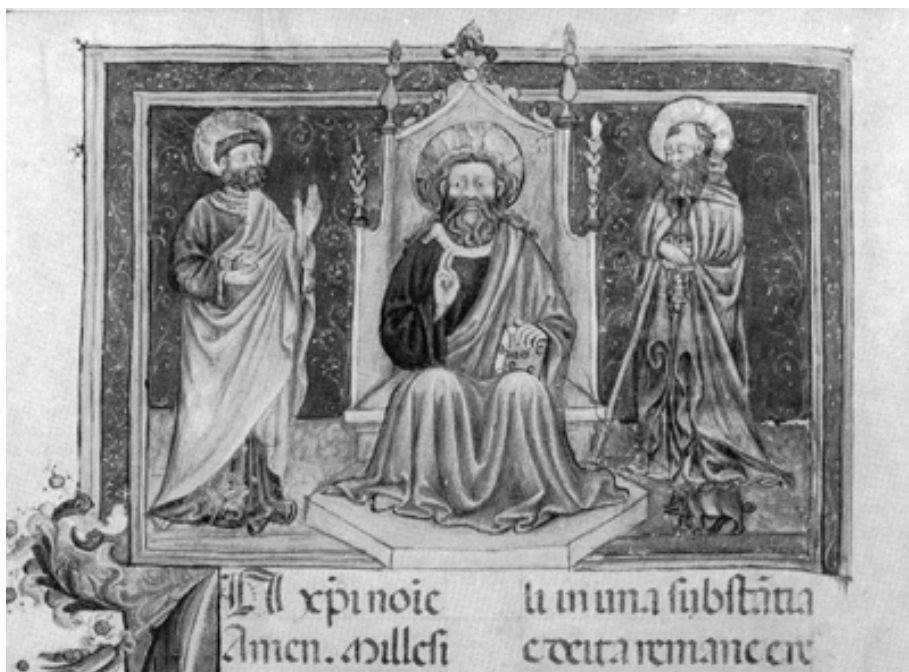
¹⁶ O vezi ilustracija u Oktoihu petoglasnika sa dubrovačkim slikarstvom druge polovine 15. vijeka skrenuo je pažnju V. J. Đurić u: *Istorija Crne Gore 2/2*, Titograd 1970, str. 505., gdje posebno ukazuje na dva Lovrova sina – Vuc(k)a i Marina. Tu tezu dalje razrađuje R. Vujičić, *Neka zapažanja o ilustracijama Oktoiha petoglasnika Crnojevića štamparije*, Crnojevića štamparija i staro štamparstvo, Podgorica 1994, str. 94., gdje se ukazuje da bi autor Crnojevićkih ilustracija, a moguće i drugih grafičkih ukrasa, mogao biti Lovrov sin Marin koji boravi izvan Dubrovnika upravo u vrijeme djelovanja štamparije na Cetinju.

Sl. 1. Minijatura iz Legende o sv. Tripunu, biblioteka *Marciana*, Venecija (1466. g., detalj)

Sl. 2. Sv. Nikola, minijatura u Matrikuli bratovštine mornara
(1463. g.), Biskupski arhiv u Kotoru

Sl. 3. Hristos sa dva svetitelja, minijatura u Matkiuli bratovštine antunina (oko 1445. g.), Dubrovnik Historijski arhiv

Sl. 4. Sv. Tripun, drvorez, Biblioteka *Classense*, Ravena

Sl. 5. Sv. Tripun, lav Sv. Marka i grb porodice Balbi, minijatura u kotorskom katastru (1457. g.), Municipalna biblioteka, Roan (*Roanne*)

Sl. 6. Inicijal „B”, Akademijin dubrovački molitvenik (oko sredine 15. v.), arhiv HAZU, Zagreb

*

Iz priloženog ugovora nedavno pronađenog u Istorijskom arhivu u Kotoru mogu se izvući neki zanimljivi podaci za dopunu Dobričevićeve biografije. Prije svega se doznaje godina njegovog rođenja – 1419, pošto je u vrijeme sklapanja ugovora (2. avgusta 1431) imao „oko 12. godina”. Do sada se o tome dosta neodređeno govorilo tako da se smatralo da je rođen između 1410. i 1420. godine. Nadalje se može zaključiti da je mladi Lovro pošao u Veneciju oko 1435. godine, kada se Nikola Pisano kod kojega je služio vratio sa službe u Kotoru u svoj matični grad. On sa, naime, poslije te godine ne pominje u spisima katorskog arhiva. Logično je pretpostaviti da je Lovro ubrzo poslije toga započeo svoje naukovanje u slikarskoj radionici Vivarinija. Vidjeli smo da se 1444. godine pominje već kao samostalan slikar.

Prilog: ugovor između providura Nikole Pisanija i Marina Dobričevića, Lovrovog oca, sačinjen 2. avgusta 1431. godine (Istorijski arhiv u Kotoru, SN. V, folio 226-227).

Concordium domini comitis pro uno famulo suo acceptato ad tempus.

Eisdem millesimo indictione et die. Marinus Dobričievich, baluius sive capitaneus in Percagna, non vie, non dolo, non orrore, nec timore ductus, szilizet sua libera et spontanea voluntate, dedit, tradidit et concessit Magnifico et generoso viro domino Nicolao Pisani, pro Serenissimo ducali domino venetorum honorando comite et capitano Catari, unum eius filium legitimum vocatum Laurentius, etatis annorum duodecim, vel circha, patre consentiente, cum hiis pactis et conditionibus, videlicet. Quod idem Magnus dominus comes, sine aliqua contradictione ali ipsius Marini patris dicti famulo, nec alterius, cuovis persone, cuovisque gradus, status et conditionis existerit possit, tenere et secum conducere dictum Laurentius quorumque sibi placuerit ad suum servitium et servitium sue domus, annis octo, die incoandis. Cum Laurentius coram prefato domino Comite et Capiteano Catari personaliter constitutus, presente me notarius infrascriptus, promisit, cum voluntate et consensu dicti Marini sui patris, fideliter servire pro domo ipsius Comitatus prout melius sciverat et poterat, de omnibus sibi possibili, et in domo dicto domino comite non comittere furtum, adulterium, nec aliquod alium inhonestum, nec extra domum sive in domo tractare aliquid quid sit contra honorem et utilitatem dicti domine comiti et sue familie. Versa vice dominus dictus Nicolaus Pisani, honorandus comites et capitaneus Catari promisit ipsis Marino et Laurentio filio suo, in primis Laurentio vestire calciare pascire et nutrire et bene tractare, secundum conditione dicti Laurentii in spatio dictorum octo annorum. Quibus octo annis con-

pletis prefatis Laurentiis sit in sua libertate standi et recedendi et eundi quo quo sibi placuerit, sine contradictione dicti domini Comiti et suorum heredum. Et predicta dicte partes hinc nid (?) aetendre (?) et observare promiserunt super se et omnia eorum et cuolibet eorum bonam presentiam et futuram.

Ser Johannes quondam ser Marini de Biste, iudice

Ser Marinus de Buchia de Johannis protovestiario, auditore.

Prevod:

Ugovor gospodina komesa za privremeno primanje jednog sluga.

Iste godine i dana.* Marin Dobričević, zapovijednik ili kapetan u Prčanju, koji nije vođen ni prevarom, ni greškom, ni strahom, nego na osnovu svoje slobodne i iskrene volje, daje, predaje i ustupa plemenitom i poštovanom gospodinu Nikoli Pisaniju, poštovanom komesu i kapetanu presvijetle dužddevih vlasti mletačkih, jednog svog zakonitog sina imenom Lorenzo, starog oko 12 godina, ovdje prisutnog i saglasnog sa ugovorom i uslovima koji su sljedeći: Da isti plemeniti gospodin komes može – bez suprostavljanja istog Marina, oca rečenog Lorenca, niti druge osobe bilo kojeg srodstva, položaja i imovinskog stanja – da drži i vodi sa sobom rečenog Lorenca bilo gdje se njemu sviđi, da služi njega i njegovo domaćinstvo, i to u trajanju od osam godina, počev od današnjeg dana. Lorenzo, doveden lično pred gorepomenutog komesa i kapetana Kotora, je u prisustvu mene notara, obećao, uz odobrenje i pristanak rečenog Marina, njegovog oca, da će vjerno služiti u kući komesa, kako najbolje zna i umije, koliko bude mogao, te da u domaćinstvu ili van kuće neće počinuti krađu, preljubu niti šta drugo sramno što bi nanijelo štetu ugledu i imovini rečenog komesa i njegove porodice, Sa druge strane, gospodin Nikola Pisano, poštovani komes i kapetan Kotora, obećava Marinu i njegovom sinu Lorencu da će kao prvo Lorenca oblačiti, obuvati, paziti i hraniti i dobro se ophoditi prema njemu prema svojim mogućnostima u trajanju od ugovorenih osam godina. Kad se tih osam godina navrši, Lorenzo je slobodan da sam odluči gdje i kako će, da ostane ili ode, a niti gospodin komes niti njegovi nasljednici nemaju prava da se protive toj odluci. Pomenute stranke obavezuju da će poštovati ugovor za što jamče svojom čašću i imovinom sadašnjom i budućom.

Svjedoci: gospodin Ivan pokojnog Marina de Biste, sudija
gospodin Marin Buća Ivana protovestijara, auditor

* Ovo se odnosi na datum stavljen na prethodni ugovor sačinjen pred notarom tog dana, 2. avgusta 1431. godine. Za pomoć oko iščitavanja i prevoda dokumenta dugujem dr Lenki Blehovej-Čelebić kojoj se i ovom prilikom toplo zahvaljujem.

Rajko VUJIČIĆ

LOVRO DOBRICEVIC AS A MINIATURIST AND ILLUSTRATOR

Summary

The interest in Lovro Dobricevic, a 15th century painter from Kotor, has recently increased in European scientific circles. Not only have his numerous paintings, scattered from Boka Kotorska, Dubrovnik and Venice to Prague and London, become the subject of interest of many researchers, but they generated certain polemical tones, as well. Newly discovered archival data, one of which is published in the introductory part of this study, together with new works attributed to him, make the profile of this interesting painter clearer and more recognizable.

Besides the interest taken in his single easel paintings, polyptychs, frescoes, engraving-goldsmith works and some free sculptures, researchers' attention is now more directed to Dobricevic as illuminator of manuscripts - church codexes, statutes of fraternities, hagiographical scenes, heraldic symbols and other graphics in wood carving techniques. Although these works are without a signature, they are ascribed to this well-known late gothic and early renaissance artist on the basis of their style and iconographic similarity to his famous creations in painting. For the time being, this list includes:

- A Codex in manuscript under the title *Miracoli di San Trifon* and subtitle *Lezende de Misser San Trifon, martire e protector della citta de Cattaro* (Venice, Marciana library, No. 7577) which was written, as it is stated in the introduction, on March 8, 1466. In addition to the legend on life and miracles of St. Triphon, the patron of Kotor, it contains a tractate on moral virtues. Miniatures covering a whole page mostly represent events described in the text;

- a miniature in the Kotor Land Registry from 1457, representing St. Triphon, St. Marco's lion and the coat of arms of Balbi, the providur, who ordered this book. Today it is kept in Municipal library of Roanne in France;

- Graphic print showing St. Triphon, kept today in Classense library in Ravenna, Italy;

- a miniature with a figure of St. Nicholas in the Statute of the Fraternity of Kotor Mariners ("*Liber fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo*") written on parchment in 1463 and kept in the Bishop's archives in Kotor.

Miniatures in a prayer book written in Dubrovnik in the middle of the 15th century are now also ascribed to Dobricevic. That book is interesting both for its textual contents and for its graphic design. It is written in the Slav language and illuminated with initials within which are depicted various saints, instruments which Jesus was tortured with, as well as motifs with eschatologic symbols. Although with some caution, researchers also ascribe to him a miniature in the Statute of St. Antun's Fraternity (around the year 1445) which represents Jesus between two saints - St. Peter and St. Antun, the Abbot, kept in the Historical archives of Dubrovnik.

It can be assumed that there are still some books written in Kotor and Dubrovnik and decorated or illuminated by Lovro Dobricevic. This possibility ought to be taken into consideration in future researches.

